

Kuddusy üýtgeden iki serkerde: Şirkuh ibn Şady we Selaheddin Eýýuby

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Kuddusy üýtgeden iki serkerde: Şirkuh ibn Şady we Selaheddin Eýýuby KUDDUSDA ÝAGDAÝY ÜÝTGEDEN IKI SERKERDE: ŞIRKUH IBN ŞADY we SELAHEDDIN EÝÝUBY

Beýik türkmen begi Nureddin Mahmyt Zeňňiniň tagta geçmegi bilen sebitdäki üýtgeşmeler musulmanlaryň peýdasyna üýtgäp başlady, emma şindizem strategiki nokatlar bolan Müsür fatimileriň, Ierusalim haçparazlaryň elindedi.

Üstesine musulmanlaryň goşun birikmeleri o diýen jebis dälidi. Haçparazlaryň Müsüre eýelik eden ýagdaýynda Zeňňiniň birnäçe musulman ýaranynyň haçparazlar bilen dil düwşüp, gozgalaň etmegi ahmaldy.

Müsür meselesi diňe Zeňňiniň kellesini agyrdýardy. Gaharjaň häsiýetiniň bardygyna garamazdan gaýduwsyzlygy bilen Zeňňiniň söýgüsini gazanan gysga boýly, bir gözi kör kürt serkerdesi Müsüri eýelemegiň pikiri bilen ýatyp-turýardy.

Zeňňiden Müsüre ediljek ýöriş üçin dowamly goldawa we rugsada

garaşýardy. Zeñni bolsa beýle ýörişiň fatimiler bilen haçparazlaryň Ierusalim korollygyny biri-birine golaýlaşdyrjagy ýaly Şirkuh ýaly gerekli serkerdesini ölüme ýollamak bilen beýle tabşyryga ýollamagyň tarapdary däldi.

Zeñniň razylygyny aljak üýtgeşme bolsa fatimileriň wezipeden gyrakladylan weziri Şaweriň özüne sygynmagy boldy. Şawer Müsüre ediljek ýöriş bilen öňki wezipesine oturyp biljekdigini we Zeñni bilen hyzmatdaşlyk etjekdigini aýdyp, türkmen hökümdarynyň razylygyny almagy başarypdyr.

Nureddin Zeñni

Zeñni hem bu towakgany, hem Şirkuhyň yzy üzülmeýän haýyşyny kanagatlandyrmak üçin Müsüre ýöriş üçin rugsat beripdir. Ol Müsüre iki müň adamlyk çäkli goşun beripdir we başyna kürt serkerdesi Şirkuhy belläpdir.

Meşhur taryhçy Ibn Esir Şirkuhyň bu dyzmaç ýörişini şu sözler bilen beýan edýär:

«Bu – taryha giren täsin wakalaryň biri boldy, çünki iki müň urşujy Müsüri we kenarda garaşyp oturan haçparazlary külpeýekun edipdi».

Ýaňy ýigdekçe ýaşdaky ýaş Selaheddin agasy Şirkuhyň Müsür ýörişine çagyryşyny şu sözler bilen gürrüň beripdir:

«Agam Şirkuh maňa ýüzlenip: «Ýusup, paty-putyňy ýygna, gidýäris». Men bu buýrugy eşdenimde, ýüregime pyçak sünjülen ýaly boldy we şeýle jogap berdim: «Walla, maňa tutuş Müsüri berselerem gitmezdim».

• **Şirkuh otly halka – Palestinadan geçýär!**

Şirkuhyň Kaire baryp ýetmegi üçin palestina topraklarynyň üstünden geçmegi gerekdi. Palestina bolsa şol wagtlar haçparazlaryň golastyndady.

Şirkuhyň bary-ýogy iki müň adamlyk goşunynyň Kaire ýetmänkä

ýok edilme ähtimallygy daşda däldi, emma 1164-nji ýylda başlan ýörişe goldaw bermek maksady bilen Zeñňi demirgazykdan palestini topraklaryna operasiýa gurnady.

Şirkuhyň heýkeli

Bu hüjümiň ýeke-täk maksady Şirkuhyň goşuny Palestinanyň üstünden geçende haçparazlaryň ünsüni demirgazykdaky serhet çaknyşyklaryna sowmakdy. Hernä, Zeñňiniň pirimi başa barýar, Şirkuh ýeke adamyny hem ýitirmän Kairiň alkymyna çenli gelmegi başarypdyr.

Şirkuhyň operasiýasy ugruna bolýar we Şaweriň goldawçylarynyň kömegi bilen Kaire girilýär. Gyrakladylan wezir Şawer ýene öňki wezipesine bellenip, Şirkuhyň üstu bilen fatimileriň weziri bolýar.

Şaweriň birinji eden işi Şirkuha hyýanat edip, ondan fatimileriň ýerinden çykmagy talap etmek boldy. Hyýanata uçran Şirkuh eli-goly bagly Kairden çykmaly boldy. Bu bigaýratlyk Şirkuhyň Müsüre bolan öjüni hasam güýçlendiripdir. Şeýle-de bolsa, Zeñňi ikinji ýörişe rugsat berýänça ýurtdan çykmaga mejbur bolupdyr.

Şirkuh ibn Şady

Şirkuh gutarnykly ýeňiş we ar alyş üçin baş ýyl garaşmaly boldy.

• **Şirkuh gaýdyp gelýär**

Ýagdaýdan habarly edilen Zeňni esasy serkerkesi Şirkuhyň sag-salamat ýanyna dolanyp gelmegi üçin demirgazykdan gaýtadan pereňlileriň üstüne çozupdyr we Şirkuhyň ýoluny howpsuz ýagdaýa getiripdir.

Üç ýyla golaý wagt geçenden soň Zeňni Şirkuha Müsüriň üstüne täze ýörişe gitmek üçin rugsat beripdir. Şirkuh pähim-paýhasy we gahrymançylygy bilen ýygy-ýygydan öwülýän inisi Selaheddini-de ýanyna alyp, Palestinanyň üstünden Müsüre täze ýörişe çykdy.

Fatimiler Şirkuh we onuň inisi Selaheddine garşy Ierusalimiň koroly Amalrik I bilen ýaranlyk ylalaşygyny baglaşdy.

Şawer Şirkuhyň taktikasyny ulanmak bilen, haçparazlardan we fatimilerden düzülen güýçli goşuny Kairiň gala diwarlarynyň önünde ýerleşdirýär, emma dyzmaç kürt serkerdesi Şirkuh gije ýarymdan soň goşun bölümlerini Niliň aňyrky kenaryna geçiripdir we duşmanynyň arkasyndan aýlanyp çozuş edipdir. Bu ýörişde Şirkuh Müsüriň iň uly şäheri Aleksandriýany eýelemegi başarypdyr, emma Kair eýelenmänsoň, ýöriş doly tamamlanmandyr.

Selaheddin Eýýuby

Şirkuhyň göçme goşun birlikleri Müsürse ýörişden ýörişe geçip, ýeňiş barsyny gazanýardylar. Selaheddin agasy Şirkuhyň harby pähim-paýhasyny ýakyndan synlap, tejribesini artdyrypdyr. Beýleki bir ýandan Şirkuhyň ähli janykmalaryna garamazdan, Kairiň eýelenip gidibermezligi işleri kynlaşdyrýardy.

Şirkuhyň Müsürde kyn ýagdaýda durandygynyň habaryny alan Zeňni serkerdesini sebitden howpsuz çykarmak üçin demirgazykda haçparazlaryň üstüne uly ýöriş etdi. Ierusalimiň koroly Amalrik I Zeňniniň çäklerine çozandygyny eşiden badyna Müsürden yza çekilip Ierusalime gaýtdy.

Selaheddin Eýýuby

Şirkuh ýerleşen ýeriniň howpsuz ýagdaýa getirilmegi üçin gaýtadan hökümdary Zeňniniň ýanyna dolandy. Şirkuh möhüm ýeňişler gazananam bolsa, Kairi eýeläp bilmändi. Şol sebäpli Zeňniniň ol Zeňniden täze ýörişe rugsat bermegini sorady.

• **Gutarnykly ýeňişe sary**

Ýewropadan gelen täze birlikler bilen fatimileriň ýerini eýeläp, ymykly ýeňiş gazanmak maksady bilen Ierusalimiň koroly Amalrik I täze ýöriş geçirdi.

Ierusalimiň korollygy Müsüre eýelik etse, Zeňni iki oduň arasynda gyslyp galmalydy. Demirgazykda Wizaniþa, günortada Ierusalim korollygynyň Zeňnä garşy bileleşmegi gutulgysyz

ýagdaýdy.

Şonuň üçin Zeňni Müsürdäki uruşyň netijesine garaşmagyň ýerine ganygyzgyn serkerdesi Şirkuhy täze ýörişe ugratmagy müwessa bildi. Uzak wagtlap Zeňniden ýöriş üçin rugsada garaşyp duran Şirkuha bu mümkinçiligiň berilmegini Ibn Esir Selaheddiniň dilinden şu sözler bilen gürrüň berýär:

«El-Aziziň çakylygy gelende Nureddin meniň çagyedy we bolan zatlary habar berdi. Soňra ol maňa şeýle diýdi: «Git, Hymda agaň Şirkuhy gör we oňa bäräk tiz gaýdyp geler ýaly basyş et, çünki bu işiň soňuna çenli garaşmaga takaty ýok. Halapdan çykdym we şähere bir mil daşlukda, hut şu waka sebäpli gaýdyp gelýän agama gabat geldim. Nureddin oňa Müsüre gitmäge taýýarlanmagy buýurdy».

Ierusalim korollygy

Selaheddin Eýýuby soň-soňlar Müsüre edilen üçünji ýörişi öz islegiň bilen ölüme gitmek operasiýasy hökmünde baha beripdi. Hatda türkmen hökümdary Zeňniniň özem bu operasiýanyň öz-özüni heläklemekdigini bilýändigini üçin gelejegine umyt bilen garalýan Selaheddiniň ýanynda galdyrylmagyny Şirkuhdan haýyş edipdir, emma Şirkuh inisini öz ýanyna alyp gitmek üçin eňek diräp duransoň, Zeňni onuň bilen ylalaşypdyr.

Korol Amalrik I bilen Şirkuhyň arasyndaky boljak söweşde Şirkuhyň hiç bir tarapdan ýeňmek mümkinçiligi bolmasa-da, garaşylan durka başga bir üýtgeşme bolup geçipdir. Ýewropadan täze gelen haçparaz goşun birlikleri regional dinamikalary

hasaba almazdan gorkunç gandöküşliklere girişipdir. Kair halkynyň we haçparazlaryň iň uly ýarany wezir Şaweriň özem bu gandöküşlikleriň garşysynda howsala düşüpdür. Bu üýtgeşmelerden soň ölüme bakan at salan Şirkuh we Selaheddin dem salymda Kairiň ýeke-täk umydyňa öwrüldi. Şirkuhyň dem salymda bagty çüwüpdür we ýeke damja gan dökmezden Kairi eýeläpdir.

Amalrik I

Korol Amalrigiň Şirkuh bilen bileleşen Kaire garşy söweşmäge ýagdaýy ýokdy. Şeýle-de ol, Kairiň alkymyndaka Zeňñiniň Ierusalime çozaymagy-da daşda dälidi. Haçparazlar Kair gabawyny taşlap yza çekilýär. 1169-njy ýylda Şirkuh Kairiň agalygyny doly öz eline alýar.

Birinji ýörişde Şirkuha hyýanat edip Kairiň alynmagyny gijikdiren Şawer bolsa gaçmagy başarypdy, emma ýaş Selaheddin onuň yzyna düşüp, dönügi ele saldy. Zeňñiniň rugsady bilen

Selaheddin Eýýuby fatimileriň güýçli weziri Şaweriň kellesini aldy.

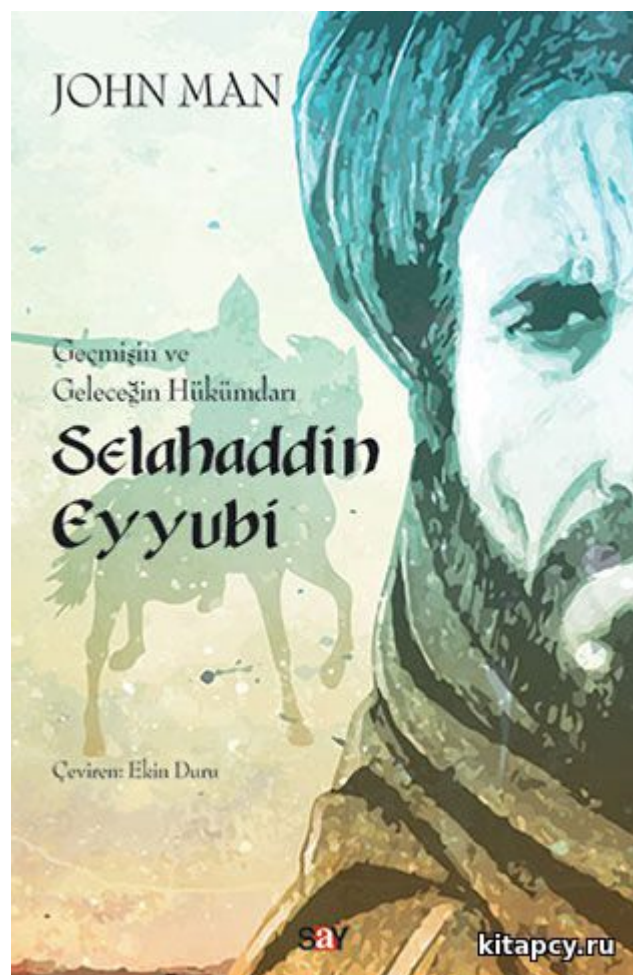
- **Müsürde täze döwür**

Şawer Selaheddin tarapyndan öldürilenden soň fatimileriň täze weziri Zeññiniň gaýduwsyz serkerdesi Şirkuh boldy.

Şirkuh hiç kimsäniň aklyna-oýuna gelmänkä-de Müsüri eýelemegiň arzuwy bilen ýatyp-turýardy. Ol ahyrsoňunda arzuwyna ýetipdi we Müsüriň iş ýüzündäki hökümdary bolupdy.

Emma ykbal öz täze-täze ýoluny ýaňy arçayardy. Şirkuh iň uly arzuwy Müsüre gowuşandan soň bary-ýogy bir aý geçende aradan çykdy. Ierusalim korollygy Zeññini iki oduň arasyna gyshak bolyp durka, bu dyzmaç serkerde sebäpli iki oduň arasynda galypty.

Şirkuhyň ölüminden soň fatimi emeldarlary häkimiýeti täzedan eýelemek üçin ýaş we tejribesiz serkerde Selaheddin Ýusubyň täze wezir edip bellemegi üçin fatimi halyfyna basyş edip başlaýarlar.

Ibn Esir fatimi köşgünde gurlan duzagy şeýle gürrüň beripdir: “Şirkuh ölüminden soň el-Aziziň geňeşdarlary oňa täze wezir edip Ýusuby bellemegi maslahat beripdir, çünki ol entek ýaşdy we goşundaky emirleriň iň tejribesizi we iň gowşagy hasaplanýardy»

Selaheddin Ýusuby fatimiler gowşak serkerde hasaplaýandyklary üçin wezirlige belläpdiler.

Şeýle düşüňän diňe fatimiler däl, wizantiýalylar we Ierusalim korollygy-da Müsüri basyp almak üçin herekete geçipdir. Selaheddini äsgermezçilik etmeýän we onuň nämeleriň hötdesinden gelip biljegini bilýän ýeke-täk hökümdar Nureddin Mahmyt Zeñni di.

Selaheddin Ýusup özünden garaşylmadyk liderlik görkezdi. Ol ilki Müsürdäki ähli fatimi emeldarlary wezipeden kowdy. Kaire çozmak üçin gaýdan Ierusalim korollygyny guryýerden, Müsüriň üstünde deňizden gaýdan wizantiýa güýçlerini-de Zeñni di bilen Dimýatyň golaýlarynda çym-pytrak etdi.

1171-nji ýylda fatimileriň Müsürdäki halyflygyny soňlandyran Selaheddin abbasy halyfynyň adyna hutba okadyp, Müsürde bir döwrüň soňuna resmi taýdan nokat goýdy.

Müsürde eýýäm kämillik ýaşyna ýetendigini subut eden ýaş Selaheddiniň ýüreginde agasy Şirkuhnyň kalbyndaky müsür ody ýaly wulkan partlapdy. Ýaş Selaheddiniň akyl-huşy we kalby Ierusalimi eýelemegiň arzuwy bilen dolup-daşýardy.

Selaheddin agasyndan harby strategiýanyň ähli inçeliklerini öwrenipdi. Şirkuhdan tapawutlanýan Selaheddin Ýusup juda sabyrly we ünsli adamdy.

Yslam dünýäsiniň düşen ýagdaýyny üns bilen synlap duran Selaheddin Ýusup Eýýubynyň hekaýaty indi başlaýardy.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Şenbe, 15.05.2021 ý. Taryhy makalalar